

Eerherstel voor Hollands funerair erfgoed buiten Deshima

Begraven op de drempel van Japan

Vanaf een kunstmatig eilandje in de baai van Nagasaki dreven Nederlanders meer dan 250 jaar handel met Japan. Hun doden begroeven ze op het vasteland. Hoe kwamen die Nederlanders in het land van de rijzende zon en wat is er zo bijzonder aan de Hollandse begraafplaats in Nagasaki?

TEKST: LEON BOK EN RENÉ TEN DAM

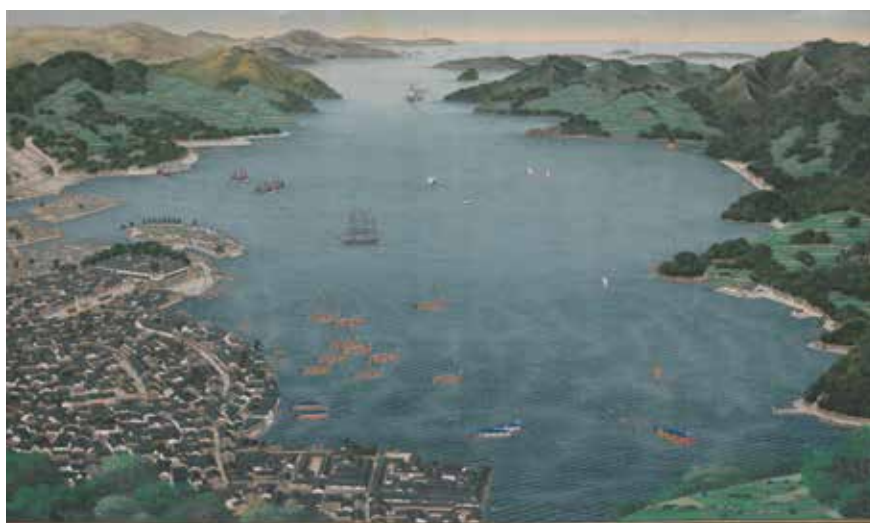
HET EILAND DESHIMA, KAWAHARA KEIGA (BRON RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM).

BLIK OP DESHIMA ANNO 2016. De eerste contacten tussen Europeanen en Japan vonden plaats rond Kyushu, het op twee na grootste en meest zuidwestelijk gelegen eiland van Japan. Die contacten werden niet gelegd door Nederlanders, maar door Portugezen en Spanjaarden. Vanaf het midden van de 16e eeuw brachten zij niet alleen handel, maar ook het katholieke geloof. Pas een halve eeuw later voeren de Neder-

landers richting Japan. Rivaliteit tussen Spanje en Portugal speelde daarbij een belangrijke rol.

Portugal. Tot dan was de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden voor oosterse goederen goeddeels afhankelijk van de Portugezen. De annexatie van Portugal door Spanje betekende verminderde aanvoer van oosterse producten. In plaats van af te wachten nam de Republiek de handel in eigen hand. Zo kwam in 1595 de Eerste Schipvaart tot stand: de eerste Nederlandse expeditie naar de oost. Vier schepen vertrokken richting Java om de specerijenhandel te veroveren op de Portugezen. In commercieel opzicht was de tocht geen succes, maar zij liet wel zien dat vaart op Azië mogelijk was. Zo vertrokken in 1598 maar liefst zes Nederlandse vloeten naar de oost. Een ervan, bestaande uit de galjoenen *De Liefde*, *De Hoop*, *Het Geloof* en *De Trouw* en het jacht *De Blijde Boodschap*, voer in juni van dat jaar richting Japan. Het werd een moeilijke tocht, met zware stormen die de schepen teisterden. Alleen *De Liefde* voltooide de reis. In april 1600 landde het schip op het eilandje Kuroshima. Van de 110 man die bijna twee jaar eerder uit Rotterdam vertrokken, overleefden slechts 24 de tocht.

DE BAAI VAN NAGASAKI, KAWAHARA KEIGA (BRON RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM).

landers richting Japan. Rivaliteit tussen Spanje en Portugal speelde daarbij een belangrijke rol.

Noodgedwongen de zee op

In 1585 kwam Antwerpen, een belangrijk handelscentrum, in Spaanse handen en in 1590 annexeerden de Spanjaarden

Jaren later vertrokken twee opvarenden van *De Liefde* in een Japanse jonk naar een Nederlandse handelspost aan de kust van het huidige Maleisië. Zij namen een uitnodiging mee van de Japanse regering om handel te drijven. Intussen was in 1602 de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) opgericht, die in 1609 een handelskantoor opende op Hirado. Dat kantoor, ook wel factorij genoemd, vormde al snel een belangrijke spil in de handel van Chinese zijde, Japanse

edelmetalen, hertenvellen uit Formosa en specerijen uit de Indische archipel.

De handelsovereenkomst van de VOC met de Japanners hield ook in dat elk opperhoofd (de hoogste bestuurder) van de factorij jaarlijks op bezoek moest bij de shogun (de Japanse opperbevelhebber) in Edo, het huidige Tokio.

Antichristelijke sentimenten

De Portugezen hadden in hun tijd duizenden Japanners bekeerd tot het katholieke geloof. De Japanse autoriteiten zagen dit als een rechtstreekse bedreiging van de eigen cultuur. Het christelijk geloof werd in 1612 dan ook verboden. Veel christenen werden gedood op last van de regering. De VOC koos daarbij regelmatig de zijde van de shogun. Japan sloot zich in die tijd meer en meer af van de buitenwereld. De Portugezen werden verdreven en konden niet langer met het land handeldrijven. De Nederlanders mochten wel in Japan blijven. Waarschijnlijk droeg de steun van de VOC aan de strijd van de shogun tegen de christenen bij aan deze beslissing. Bovendien droegen de protestantse Nederlanders geen uiterlijke geloofsteken, in tegenstelling tot de katholieke Portugezen.

Wel dwongen de Japanners de VOC in 1641 de handelspost te Hirado te verlaten en zich te vestigen op het eilandje Deshima. Ze leefden daar onder strenge beperkingen. Zo mochten VOC-dienaren alleen onder begeleiding het eiland verlaten en was familie niet toegestaan.

Japanners mochten zelf overigens ook niet op het eiland komen, met uitzondering van ambtenaren, tolken en prostituees. Het Nederlandse opperhoofd van de factorij moest

daarnaast jaarlijks vervangen worden om te voorkomen dat hij te veel persoonlijke relaties met de Japanse bevolking aan zou gaan of al te profijtelijk handel zou drijven op eigen titel.

De factorij op Deshima werd in de 17e eeuw de grootste leverancier van edelmetalen in Azië. In 1672 verbood Japan de export van zilver vanwege haar zorgen over de grote hoeveelheden van deze delfstof die het land verlieten. Als gevolg van vergaande beperkingen voeren in de 18e eeuw steeds minder VOC-schepen op Japan. Toch wist de VOC het monopolie op de handel met het land vast te houden.

Eigen plek voor de doden

In de tijd dat Nederlanders verspreid over de wereld succesvolle handelsposten opzetten, ontstonden ook de eerste overzeese begraafplaatsen. Vooral op de route via Kaap de Goede Hoop zijn nog allerlei funeraire sporen te vinden. Soms alleen in naamgeving, zoals het Hollandse kerkhof op een afgelegen eiland voor de zuidwestkust van Madagaskar, vaak ook meer zoals de begraafplaatsen aan de kusten van India en Indonesië met hun imposante grafmonumenten.

In Hirado werden overleden VOC-dienaren begraven in de nabijheid van de factorij. De graven werden echter na het vertrek van de Nederlanders in 1641 geruimd. Tijdens het verblijf op Deshima was het de VOC aanvankelijk niet toegestaan de doden aan land te begraven. Een begrafenisplechtigheid zou uiting geven aan het christelijk geloof, en dat was door de shogun verboden. De VOC was daardoor gedwongen het lichaam van een dode een zeemansgraf te geven.

NAGEBOUWDE WONING
VAN HET OPPERHOOFD OP
DESHIMA

OVERZICHT VAN DE
BEGRAAFPLAATS VANAF HET
HOGERE DEEL.

Enkele jaren later kregen de Nederlanders wel toestemming hun doden te begraven, waarschijnlijk omdat de Japanners zelf juist veel waarde hechten aan het kunnen herdenken van de doden. Bij uitvaartplechtigheden mochten echter geen Nederlanders aanwezig zijn. Een Chinese begraafplaats

aan de baai van Nagasaki werd de toegewezen rustplaats.

Uit dagboeken van de VOC blijkt dat er waarschijnlijk ongeveer 500 doden begraven liggen in Nagasaki. Na de openstelling van Japan in de tweede helft van de 19e eeuw zijn op dit kerkhof ook enkele Engelsen en Russen begraven. Aan het einde van de 19e eeuw werd in Nagasaki een nieuwe, internationale begraafplaats aangelegd. De Hollandse begraafplaats kreeg waarschijnlijk pas in de 19e eeuw zijn huidige vorm, bestaande uit een ommuurde ruimte in twee

gedeelten. Die zijn via een trap met elkaar verbonden. Vooral bijzonder zijn de grafmonumenten die er nog te vinden zijn.

Onderhoud

Veel overzeese begraafplaatsen en grafmonumenten verkeren tegenwoordig in slechte staat, omdat er na het vertrek van de Nederlanders nauwelijks bemoeienis is geweest vanuit Nederland.

De Hollandse begraafplaats in Nagasaki is echter vrij gaaf be-

Stichting Dodenakkers

Op verzoek van de Nederlandse ambassade in Japan en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) adviseert de Stichting Dodenakkers.nl over het beheer van de Hollandse begraafplaats in Nagasaki.

De stichting zet zich in voor behoud van funerair erfgoed in Nederland en daaraan door de geschiedenis verbonden locaties. De website dodenakkers.nl bevat ruim 700 artikelen over funeraire onderwerpen.

TOEGANG TOT DE BEGRAAFPLAATS.

ZERK MET TEKST VAN JAPANESE GELIEFDE.

waard gebleven. Er is slechts een veertigtal relatief eenvoudige stenen te zien. De oudste is voor het in 1778 gestorven opperhoofd Hendrik Durkoop. Het meest recente grafmonument stamt uit 1870.

De grafmonumenten zijn relatief eenvoudig, waarschijnlijk omdat de Nederlanders zich terughoudend moesten opstellen ten opzichte van de Japanse cultuur. Het feit dat de begraafplaats in Nagasaki er nog is, heeft bovendien te maken met de manier waarop Japanners met de laatste rustplaats omgaan. Voorouderverering speelt in hun cultuur een belangrijke rol.

Zolang de factorij op Deshima functioneerde, werd de begraafplaats onderhouden. Nadat zij in 1855 ophield te bestaan, nam de Nederlandsche Handelsbank de zorg over. Met het teruglopen van de handel in Nagasaki raakte de begraafplaats in vergetelheid. Toen in 1917 de bemanning van het Nederlandse schip *J.P. Coen* de begraafplaats bezocht, constateerde zij dat deze slecht onderhouden was. Bij terugkomst in Nederland werd met succes bij de Nederlandse regering gepleit voor beter onderhoud. In 1919 werd de begraafplaats opgeknapt en de huidige poort werd gebouwd. Mogelijk zijn toen ook de sobere kruisen geplaatst op graven van enkele onbekende personen.

Enkele jaren geleden ontstond hernieuwde belangstelling voor de Hollandse begraafplaats in Nagasaki. In 2012 werden grafmonumenten gerestaureerd en sinds 2015 organiseert de Nederlandse ambassade bijeenkomsten om allen die daar begraven liggen te herdenken. Tegelijkertijd wordt met deze bijeenkomsten de historische band tussen Nederland en Japan bevestigd.

OVERZICHT VAN DE BEGRAAFPLAATS.